

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

— צרופים חדשים של מלים ישנות, ואלה משוקעים לרוב
בכתבי, פוק דוק ותשכח . . .

שמות הפעלה שאתה אומר להוציא מן הפעלים (צלילה,
המטרה וכו') וכן הבנינים הפעילים (מקבלי הפעולה) מן
הפעלים (עושי הפעולה) — דבר זה מותר, כמובן, ובקצת
מקומות — מהראוי לעשותו, אבל גם בזה יש לנהוג זהירות,
שלא לגדוש את הסאה ושלא לאבד נֶיֶר לבטלה. שהרי סוף סוף
אין לך כמעט פעל שאין לבנות ממנו שם הפעולה (לפי צורת
בנינו) ואין כמעט בנין אב שאין להוציא ממנו תולדתו. האין טוב
להניח את הדבר לדקדוק? אפשר לתת בראש המלון מעט כללים,
שהלומדם יעשה על פיהם מלאכה זו מאליו.

ארכה תשובתי יותר מדי, ואני אין לי פנאי, ולא עשיתי

זאת אלא מפני שאתה כדאי, והיה שלום וברכה, כה לחי! ¹³

13. האגרת נשלחה, כנראה, מתוך פזור נפש, בלי חתימה.

חיים אהלנוביץ

“ערבים זה בזה” ו“ערבים זה לזה”

בזכות המיבאות שהביא ניסן ברגרין על הנוסחה “ערבים
זה לזה” בסוף מאמרו “כל ישראל ערבים זה לזה” (פירווי לשון
מאת ניסן ברגרין. קובץ ב', לשוננו לעם, אדר-ניסן התשמ”ב)
מרש”י ומש”ע חושן משפט ומתנא דבי אליהו רבא ומפיוטי

יניי מן הגניזה, רנח לחרדים למטבעות לשון חז"ל מן החשש, שמא יש באותה נוסחה משום שינוי מן המטבע של "ערבים זה בזה", שטבעו חכמים בתלמוד ובמדרשים. והנה נמצא ששתי הצורות פשוטות.

אפשר להוסיף על רשימת המובאות הנ"ל ממדרש תהלים ח: "בני, אם ערכת לרעך, בישראל הפתוב מדבר בשעת מתן תורה, שהיו ערבים זה לזה"; ובמיוחד מספר חסידים, שניכר חלקו בהשגרת נוסחה זו בעם, כגון: "כל ישראל ערבים זה לזה. אלמלא הערבנות, לא היה אדם מוחה ביד חבירו על חטאיו, ולא היו נותנים לב לחקור על עושי רשעה לבערם...". (צג); "כל ישראל ערבים זה לזה", שנאמר: ויענו כל העם קול אחד ויאמרו כל אשר דיבר ד' נעשה. אילו היה אחד מוחה, לא ניתנה התורה...". (שם רלב). ברם תקינותן של שתי הצורות, "ערבים זה בזה" ו"ערבים זה לזה", לא באה מתוך הבאה מן המקורות בלבד, והיא עיקרון חשוב לעצמו, אלא בעיקר משום שלכל אחת מהן משמעות ייחודית לעניינה, ושתיהן מעוגנות במקורות.

לעומת הצירוף "ערב את" ¹ / "ערב ל" ² שבמקרא רוחים בלשון חכמים גם הצירופים "ערב ב" ו"ערב על", ומשמעם: ערב בגלל / ערב בשביל פלוני. מקורו של "כל ישראל ערבים זה בזה" שבתלמוד עניינו זה בשביל זה, כנדרש במגהדרין פז ע"ב / שבועות לט ע"א, ושם: "וכשלו איש באחיו כמפני הרב יגו' (ויקרא פו, לו), איש בשביל אחיו". וכך

1. עבדך ערב את הנער מעם אבי (פראשית מד, לב).

2. אם ערכת לרעך, תקעת לזוי כפוך (משלי ו, א).

ברש"י בסנהדרין שם: "איש בעוון אחיו, מלמד שפולן ערבים זה בזה". וכך בספרא באותו עניין: "וכשלו איש באחיו, אינו אומר איש באחיו, אלא איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה". וכך בשפתי חכמים, בהבהירו פירוש רש"י על התורה בנדון³: "ויהיה פירוש 'פמפני חרב', פמו שנכשל האיש מפני חרב הרודף אחריו, כך הוא נכשל מפני עוון חברו". ובכך "ערבים זה בזה" = זה בעוון זה, זה בגלל זה. לעומתו "ערבים זה לזה" = מחויבים זה לזה ונושאים באחריות זה לזה, פמשתמע מן המובא למעלה: "אם ערכת לרעך", וכן "ערב את הנעור". ברור אפוא, ששתי הצורות הללו אינן היינו הך.

והרי הבחנה לדוגמה בין הצורות הנ"ל בנוסחו של דרוש אחד באותו עניין שבמדרש תהלים ח, המובא למעלה, על פי הנדפס וגם על פי זה שבמהדורת בויבר: "זה שאמר הפתוב 'פני, אם ערכת לרעך וגו', בתלמידי חכמים הפתוב מדבר. בשעה שהזקן מהמנה, אומר לו הקב"ה: עד שלא נתמנית, לא היית נתפס על הציבור, ועכשיו שנתמנית, נעשית ערב על הציבור, שנאמר: פני אם ערכת לרעך... דבר אחר, פני אם ערכת לרעך, בישראל הפתוב מדבר, פשעת מתן תורה, שהיו ערבים זה לזה, פיצו? פשפיקש הקב"ה ליתן תורה לישראל, אמר להם: תנו לי ערבים שאתם מקיימין את התורה. אמרו לו: הרי אבות העולם ערבים בגו...".

3. רש"י על התורה מצייץ שני פירושים: וכשלו איש באחיו, פשידעו לנוס, ייפשלו זה בזה, פי ייפחלו לרוץ... ומדרשו וכשלו איש באחיו, זה נכשל בעינו של זה, שכל ישראל ערביין זה לזה.